

Izvorni naučni rad

UDK 811.16'26.09Trofimović K.

Ljudmila VASILJEVA (Lavov)

Sveučilište Ivana Franka u Lavovu

milav2000@yahoo.com

**SORABISTIČKA OSTAVŠTINA PROFESORA
KONSTANTINA TROFIMOVIČA
(u povodu 100. obljetnice rođenja)**

Članak se bavi znanstvenom ostavštinom K. K. Trofimoviča. Na temelju materijala tiskanih izdanja, objavljenih nakon smrti znanstvenika-sorabista, analiziramo glavne pravce njegova istraživanja gornjolužičkoga jezika. Lingvistički interesi K. K. Trofimoviča za sorabističku tematiku su vezani za povijesnu morfologiju, probleme grafije i pravopisa, pitanja oblikovanja morfološke i pravopisne norme i za kodifikaciju tih normi u gramatikama. Navedenu problematiku istraživač razmatra u kontekstu sličnih procesa u drugim jezicima: češkom, slovačkom, poljskom. K. K. Trofimović je bio sklon takvom poimanju norme i kodifikacije, ako je njihov karakter određen prvenstveno blizinom sustavu. Takva norma obično ima uzak raspon varijacija, koji se u književnom jeziku ograničava na unutarstrukturne inačice. Osnovica uzusa u odnosu na normu u ovom je slučaju značajna. U vezi s normom znanstvenik tvrdi da je norma književnog jezika i njezina kodifikacija uvijek obilježena subjektivizmom, jer se provodi u uskom krugu stručnjaka, a u Lužici subjektivni čimbenik imao je mnogo veću ulogu. Proučavanje oblikovanja književne norme u Gornjoj Lužici i zaključci doktorske disertacije K. K. Trofimoviča pružaju zanimljiv komparativni materijal u kontekstu sličnih procesa u drugim zapadnoslavenskim jezicima kako bi se u njima identificirale i zajedničke i specifične značajke te potiče znanstvenike na daljnja znanstvena postignuća.

Ključne riječi: *gornjolužički jezik, povijest jezika, norma, kodifikacija, objektivnost/subjektivnost norme*

Početak znanstvene djelatnosti poznatog ukrajinskog slavista, profesora K. K. Trofimoviča¹ vezan je za proučavanje češkog, starog češkog i staroslavenskog jezika. Poslije su se znanstveni interesi profesora usmjerili na proučavanje jezika, književnosti, etnografije malog slavenskog naroda – Lužičkih Srba – kao i na aktivno promicanje njihove kulture u Ukrajini. Najveći dio znanstvenikovih jezikoslovnih sorabističkih radova čine radovi iz povijesti gornjolužičkoga jezika, a velik dio njegove znanstvene baštine čine publikacije, vezane za sorabističku problematiku. Međutim, K. K. Trofimovič pokazao je, kao slavist, veliku svestranost. Autor je niza znanstvenih studija iz lingvistike, književnosti, povijesti, etnografije, folklora i kulturologije. To su teorijske i komparativno-povijesne studije, prikazi, priručnici, rječnici, metodička djela, komentirani programi o raznim slavenskim jezicima i dr. koji su bili namijenjeni znanstvenicima, profesorima, studentima i prevoditeljima.

Korijeni sorabističkih interesa prof. Trofimoviča mogu se vidjeti u popularizaciji jezika, kulture i književnosti Lužičana, koju je 50-ih godina provodio u svojim predavanjima iz slavistike I. Svjencickij. Poznati lavovski filolog-slavist, doktorand V. Jagića, autor brojnih djela iz povijesti slavenskih jezika, književnosti i kulture, I. Svjencickij koristio je u nastavi raznih kolegija građu o Lužičkim Srbima radi ilustriranja pojedinih književnih i jezičnih činjenica. Upravo su profesorova predavanja motivirala studenta K. K. Trofimoviča za sorabistiku.²

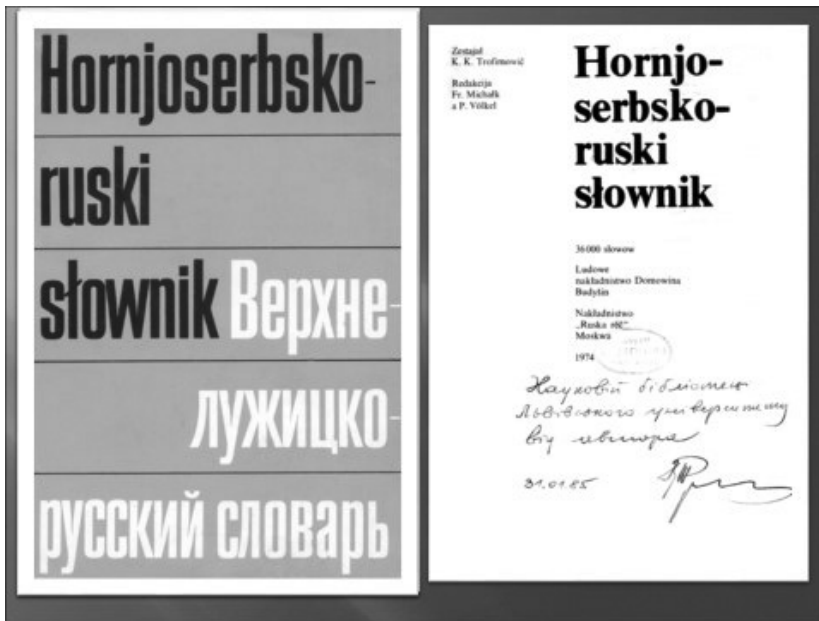
¹ K. K. Trofimovič (1923.–1993.) rođen je u gradu Pinsku (danas Bjelorusija) u obitelji inženjera. Završio je školu i gimnaziju u Sarnama. Godine 1941. obitelj se preselila u grad Rivne, gdje je 1943. gestapo ustrijelio Trofimovičeva oca. Radio je u Rivneu kao pomoćni radnik, zatim kao referent u Vojnom komesarijatu. Godine 1944. javio se s molbom da ga upute u sovjetsku armiju. Demobiliziran je u prosincu 1946. godine. Godine 1947. K. K. Trofimovič je postao student pripremnog odjela Sveučilišta u Lavovu, a od rujna 1947. do 1952. bio je student slavistike Filološkog fakulteta. Godine 1954. K. Trofimovič bio je profesor na Katedri za slavensku filologiju. Godine 1961. obranio je kandidatsku disertaciju „Složene riječi u češkom jeziku predbilogorskoga doba“, 1978. g. obranio je doktorsku disertaciju „Formiranje i razvoj gornjolužičkog književnog jezika“. Od 1964. — izvanredni profesor, 1981. g. — profesor, 1968–1990. predstojnik Katedre za slavensku filologiju. Od rujna 1979. do travnja 1986. bio je dekan Filološkog fakulteta. Govorio je ukrajinski, ruski, njemački, poljski, bjeloruski, gornjolužički i češki jezik. Dobitnik je nagrade J. Bart-Čišinski (Njemačka), medalje „Za uspješan rad“ za znanstvena i pedagoška postignuća i značke „Odličnik narodnog obrazovanja“.

² Za lužičku problematiku zanimali su se znanstvenici iz raznih dijelova bivšeg SSSR-a: moskovski istraživači iz Instituta za slavistiku i balkanologiju Akademije znanosti SSSR-a i Moskovskog državnog sveučilišta Lomonosov: M. I. Semirjaga (povijest), L. P. Laptjeva (povijest i veze Lužičkih Srba s Rusijom), S. V. Nikolskij, S. S. Skorvid, M. A. Mihajlov (lingvistika), O. O. Gugin, O. Z. Tsibenko (međuslavenski književni odnosi, književna znanost), M. I. Jermakova (autor monografije o morfologiji gornjolužičkog i donjolužičkog jezika), L. E. Kalninj (autor monografije o fonologiji), lenjingradski istraživači iz

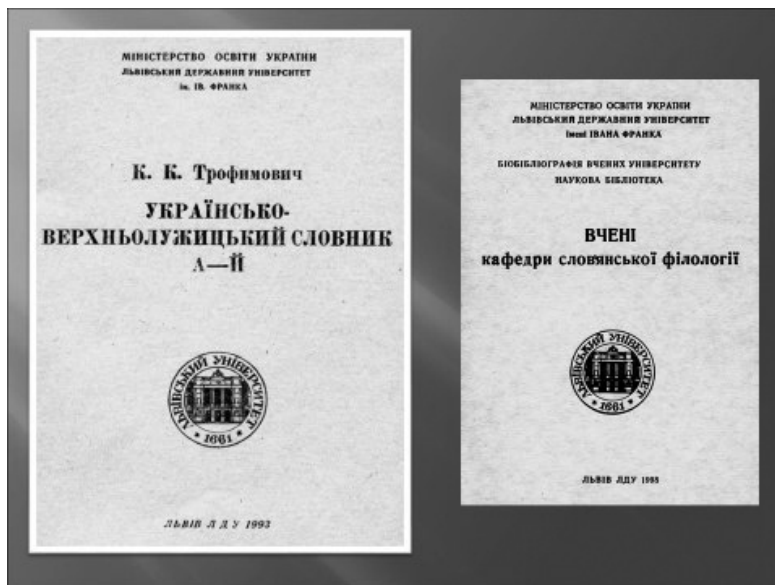
Prva publikacija K. K. Trofimoviča o problematici gornjolужиčkoga jezika pojavila se 1960. godine. Njegova znanstvena ostavština obuhvaća 67 radova o problematici lužičkih jezika (Трофимович, 2003: 220), ne uključujući njegova brojna znanstvena postignuća na području lužičke povijesti, književnosti i kulture. Počeci sorabističkog puta znanstvenika vezani su s proučavanjem morfologije lužičkog jezika (Трофимович, 2003: 5). Njegovi su znanstveni interesi uključivali oblikovanje pravopisnih i morfoloških normi u procesu oblikovanja gornjolужиčkog književnog jezika, njihovu kodifikaciju u gramatikama. S tim problemima je u vezi i tema njegove doktorske disertacije „Formiranje i razvoj gornjolужиčkog književnog jezika“ (1978). Treba napomenuti da je K. K. Trofimovič jedini ukrajinski znanstvenik koji je obranio doktorsku disertaciju o problemima lužičkih jezika, posebice gornjolужиčkoga.

Drugo važno područje interesa K. K. Trofimoviča bila su područja leksikologije i leksikografije, i to ne samo u teoretskom smislu (v. njegove prikaze o raznim gornjolужиčkim rječnicima lužičkih autora (Трофимович, 2003: 6). Sam Trofimovič je autor dvaju važnih leksikografskih radova - dvojezičnih rječnika: gornjolужиčko-ruskog (u suautorstvu) (1974.) (Трофимович, 1974) i ukrajinsko-gornjolужиčkog (1993.) (Трофимович, 1993a; Трофимович, 1993b).

Instituta za kazalište, glazbu, kinematografiju i Sveučilišta: V. E. Gusev, V. I. Ermola, S. E. Bokarius (lingvistika, folkloristika); znanstvenici iz drugih republika SSSR-a: A. D. Zinkov (lingvistika), O. P. Trajanovskii (književnost), Bjelorusija; L. I. Rojzenzon (pitanja lingvistike i razvoja lužičkosrpske književnosti), Uzbekistan; A. D. Dulichenko, Estonija, Sveučilište u Tartuu (lingvistika). Naime, A. D. Duličenko je autor poznatog djela u kojem je, između ostalih mikrojezika, značajna pozornost posvećena jezicima Lužičkih Srba (Дуличенко, 1981). Treba napomenuti da je uz aktivno sudjelovanje velikana sovjetske i ukrajinske slavistike S. B. Bernštejna, A. E. Suprun, V. A. Diboja, O. M. Trubačova i O. B. Tkačenka, objavljen znanstveni zbornik lingvističke sorabistike „Formiranje i funkcioniranje lužičkosrpskih književnih jezika i dijalekata“ (Moskva, 1989).

Ilustracija 1. Gornjolužičko-ruski rječnik.

Ilustracija 2. Ukrajinsko-gornjolužički rječnik, knj.1.; Bibliografsko kazalo: Трофимович Костянтин Костянтинович // Вчені кафедри слов'янської філології.

O kulturnim odnosima Ukrajinaca i Lužičana, uz brojne intervjuje, svjedoče i sudjelovanja u „živim“ raspravama objavljenim u lužičkoj i ukrajinskoj periodici. Pozornost zaslužuju zaključni članci K. K. Trofimoviča: „Istočnoslavenske i lužičko-srpske znanstvene veze nakon 1945“ (1992.), „Sovjetska sorabistika do 1945.“ (1992.), „Suvremeni ukrajinsko-lužičkosrpski odnosi“ (1992.), kao i njegova proučavanja djela suvremenih lužičkosrpskih pjesnika i dr. O sorabističkim interesima K. K. Trofimoviča na ovom području svjedoči niz njegovih prikaza o temeljnim lužičkosrpskim istraživanjima iz povijesti, lingvistike, dijalektologije, suvremenog jezika i književnosti, leksikografskim radovima itd.

K. K. Trofimovič (u suautorstvu s V. A. Motornim) je autor niza djela u kojima generalizira povijest lužičkosrpske književnosti i kulture. Naprimjer, knjiga „Ogledi iz povijesti lužičkosrpske književnosti“ (1970.) sadrži analizu djela 25 lužičkosrpskih književnika. Drugo značajno djelo tog tipa je monografija „Lužičkosrpska književnost. Povijest. Suvremenost. Međusobne veze“, koja predstavlja povijest Lužičkih Srba, analizira glavna razdoblja razvoja lužičkosrpske književnosti od njezina početka do danas, karakterizira stvaralaštvo 45 najistaknutijih književnika, analizira puteve kojima su se ostvarivale veze i međusobna djelovanja književnosti Lužičkih Srba i književnosti drugih naroda, prvenstveno slavenskih. Objavljivanje ovog djela dalo je poticaj kompleksnom proučavanju lužičkosrpske kulture u općeslavenskom kontekstu. Znanstvenik je napisao niz članaka o slavenskoj, prije svega lužičkoj književnosti, za razne enciklopedije: „Povijest svjetske književnosti“, „Kratka književna enciklopedija“, „Ukrajinska književna enciklopedija“, a svoja zapažanja o razvoju znanosti, kulture i izdavačke djelatnosti u Lužici iznio je u recenzijama i prikazima³. Znanstvenik je skrenuo pozornost na probleme lužičke etnografije i folkloru („Zapadnoslavenski narod – Lužičani“, 1962. i dr.), kao i na popularizaciju lužičke književnosti u Ukrajini. Upravo je on pridonio objavljivanju antologije lužičke poezije i antologije lužičke novele. Mnoge znanstvene studije K. K. Trofimoviča objavljene su u Njemačkoj, Poljskoj, Češkoj, Rusiji i drugim zemljama, gdje su ga poznavali kao vodećeg ukrajinskog istraživača sorabističkih tema.

Zahvaljujući znanstvenoj djelatnosti K. K. Trofimoviča od sorabističkih središta u bivšem SSSR-u u drugoj polovici XX. stoljeća, istaknulo se Sveučilište u Lavovu (Дуличенко, 1984), koje je krajem 1950-ih i početkom 1960-ih godina uspostavilo bliske kontakte s Institutom za lužičkosrpsku etnologiju u Budišinu (Bautzenu), a od listopada 1984. postalo je domaćin niza lužičkosrpskih seminara. Inicijator tih seminara bio je K. K. Trofimovič. Dugo vremena

³ V. bibliografiju u knj.: (Костянтин Костянтинович Трофимович, 1996).

se dopisivao s kolegama iz Lužice: H. Faskom, F. Michalkom, kao i s drugim istraživačima lužičkog jezika i kulture: J. Petrom iz Češke, O. Širokovom, N. Tolstojem iz Rusije, A. Suprunom iz Bjelorusije, A. Duličenkom iz Estonije i drugim znanstvenicima koji su bili česti gosti različitih znanstvenih simpozija, održanih na Sveučilištu u Lavovu.

Brojni prikazi o radovima K. K. Trofimoviča objavljeni su za vrijeme njegova života. U njima se, između ostalog, ističe da je za svoja znanstvena postignuća Trofimovič dobio brojne nagrade i priznanja, npr. od nacionalne kulturne udruge Lužičana „Domovina“ - nagradu J. Barta-Čišinskog. U vezi s tim, u ovom radu ćemo obratiti pozornost, prije svega, na lingvističke radove K. K. Trofimoviča, objavljene nakon njegove smrti te na publikacije posvećene uspomeni na njega.

Među tim publikacijama ističe se knjiga K. Trofimoviča „Gornjolužički jezik: povijest i suvremenost“, objavljena uz sudjelovanje dviju ustanova: Sveučilišta u Lavovu i Lužičkosrpskog Instituta u Budišinu (urednici publikacije A. Ivčenko i D. Scholce)⁴. Ukrajinski sorabist A. Ivčenko odabrao je za to izdanje u znanstvenom smislu najvrijednija istraživanja K. K. Trofimoviča, posvećena samo gornjolužičkom jeziku. Prema kronologiji te knjige pažljivi čitatelj može pratiti razvoj autorovih znanstvenih stavova. Na završetku knjige navedena je bibliografija publikacija K. K. Trofimoviča o gornjolužičkim i donjolužičkim jezicima (sastavila B. Antonjak).

Ilustracija 3. Zbornik radova K. K. Trofimoviča „Gornjolužički jezik: povijest i suvremenost“.

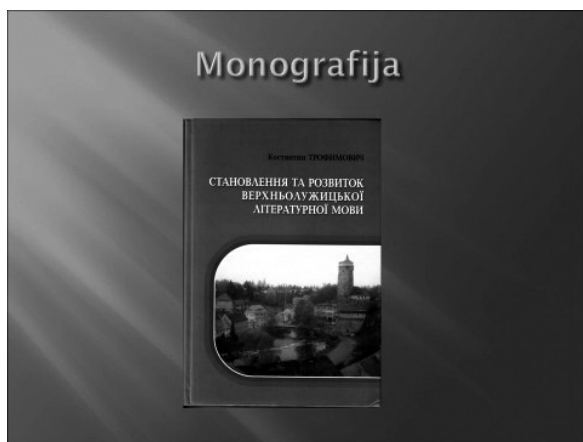
⁴ V. recenziju na ovu monografiju: (Byc, 2005)

Lingvistički interes K. K. Trofimoviča za sorabističku tematiku, kao što se vidi iz tog izdanja, bio je vezan za povijesnu morfologiju („O povijesti tvorbe lužičke imeničke deklinacije“), za probleme grafije i pravopisa („Problematika tvorbe i razvoj lužičkog književnog jezika“, „Nekoliko nacрта o povijesti nastanka gornjolužičkog književnog jezika“), pitanja oblikovanja morfološke i pravopisne norme, za kodifikaciju tih normi u gramatikama itd. („Evolucija norme gornjolužičkog književnog jezika“, „Iz povijesti kodifikacije norme gornjolužičkog književnog jezika“). Navedenu problematiku istraživač razmatra u kontekstu sličnih procesa u drugim jezicima: češkom, slovačkom, poljskom („Kodifikacija normi u zapadnoslavenskim jezicima u razdoblju narodnog preporoda“, „Nasljednost u razvoju normi zapadnoslavenskih jezika“), što mu daje mogućnost generalizacije zaključaka o povijesti razvoja zapadnoslavenskih jezika. Radi se o tome da zapadnoslavenske jezike, posebice slovački, češki i gornjolužički, povezuje sljedeći zajednički čimbenik: njihovi književni jezici imaju svoje korijene u idiomu „koji je nastao u prošlosti kao rezultat normativne kodifikacije“, a moguć je, kako autor tvrdi, „razvoj književnog jezika, kada čin kodifikacije nije diktiran potrebom da se u novim primjerima i preporukama utvrde stvarno postojeće norme (usp. usvajanje pravila ruskog pravopisa 1917.). Kodifikacija ne mora proizaći iz uzusa, već mora „učvršćivati norme posebno pripremljene za opću uporabu, makar one bile umjetne u svojoj cjelovitosti za svakog obrazovanog člana društva...“, a pod utjecajem izvanjezičnih čimbenika mora „postati svojstvena svima koji se služe književnim jezikom“ (Трофимович, 2003:135). Uzgred napominjemo da su te činjenice zabilježene ne samo u povijesti zapadnoslavenskih jezika, nego donekle i južnoslavenskih jezika.

U knjizi nailazimo na niz istraživanja čije su teme vezane za povijest sorabistike („Jezik Lužičkih Srba u studijama L.A. Bulahovskog“), za pitanja jezične kulture („Borba za jezičnu kulturu kao najvažniji aspekt izgradnje jezika u modernoj Lužici“), za nazivlja i njihovu tvorbu („Na počecima tvorbe nazivlja u gornjolužičkosrpskom književnom jeziku“) itd. Svi su navedeni radovi prethodno bili objavljeni u najuglednijim slavističkim časopisima i zbornicima u bivšem SSSR-u.

Godine 2009. objavljena je monografija temeljena na materijalima disertacije K. K. Trofimoviča „Formiranje i razvoj gornjolužičkog književnog jezika“. Knjiga je logičan nastavak tematike prethodnog zbornika (Трофимович, 2009). Djelo sadrži uvjerljivu periodizaciju povijesti gornjolužičkog književnog jezika, uloge „Matice srpske“ u tom procesu i pojedinih istaknutih ličnosti Lužičana. Autor je sveobuhvatno istražio strukturni razvoj toga jezika, prikazao procese njegove standardizacije, ukazao kako se taj jezik koristio u pisanim tekstovima. Istraživanje tih pitanja autor je povezivao s rješavanjem

drugih pitanja, vezanih za povijest i razvoj bilo kojeg jezika. Među njima je prvenstveno izdvojio sociolingvistička pitanja: utjecaj izvanjezičnih čimbenika na strukturu jezika, dinamiku njegova razvoja i utjecaj društveno-političkih formacija na njega, kao i druga važna pitanja, vezana za funkcioniranje jezika u društvu.

Ilustracija 4. Monografija „Formiranje i razvoj gornjolужиčkog književnog jezika“.

Kao što je poznato, književni jezik nastaje kao potreba za odrazom kvalitativno nove razine razvoja kulture naroda. Stoga je prirodno da je od renesanse glavna pozornost filologa usmjerena na detaljno proučavanje književnih i pisanih jezika. Građa gornjolужиčkog jezika, o čemu svjedoči rad K. K. Trofimoviča, u potpunosti potvrđuje tradicionalne ideje o počecima književnog jezika. Pri proučavanju povijesti jezika treba voditi računa o pisanoj praksi, bez obzira na „nenormativnost“ ili „neknjiževnost“ pojedinih tekstova (ovdje ćemo se poslužiti terminologijom koju je u znanost uveo hrvatski znanstvenik D. Brozović). Također je važno uzeti u obzir da su razlike između pisanog i književnog jezika kvalitativne prirode. Svojedobno je F. P. Filin posebno istaknuo da se nekadašnji „pisani jezik“ ne može smatrati potpuno nestandardiziranim, pri čemu njegovi kodifikatori i autori „ne bi dali preporuke zašto se upravo određene riječi ili određeni oblici, a ne neki drugi, trebaju koristiti.“ (Филин, 1966: 19)

K. K. Trofimovič kao predmet istraživanja odabrao je povijest gornjolужиčkoga jezika, jer kada se počeo baviti tim problemom opća slika razvoja toga jezika bila je prikazana samo u jednoj znanstvenoj studiji - u referatu lužičkoga jezikoslovca H. Schustera-Šewca na V. Međunarodnom kongresu slavista u

Sofiji (1963.) (Schuster-Šewc, 1963). K. K. Trofimovič je posvetio posebnu pozornost djelima tog istraživača, o čemu svjedoči njegovo ponovno citiranje radova H. Schustera-Šewca (9 radova tog autora navedeno je u bibliografiji disertacije). Uzgred treba napomenuti da je H. Schuster-Šewc poslije, već poznavajući znanstveni rad K. K. Trofimoviča o toj problematici, nastavio raditi na problemu razvoja lužickosrpskog jezika, o čemu posebno svjedoči njegov rad objavljen u lavovskom zborniku „Pitanja sorabistike“: „Razvoj modernog književnog jezika Lužičkih Srba u XIX. - XX. st. (Шлестер-Шевц, 2000)⁵.

Rad ima četiri poglavlja koja sadrže niz pododjeljaka. Uz uključivanje bogate izvorne baze, ovdje su opisana važna pitanja, vezana za problematiku spomenutu u naslovu, posebice povijesni uvjeti nastanka gornjolužickog jezika, načini pronalaženja jedinstvene norme, razlike između katolika i protestanata, inačice na različitim jezičnim razinama. Navedena građa dokazuje da se borba za izbor Lužičana za konkretan tip književnog jezika, koji se skupom pokazatelja određivao prema odgovarajućim parametrima, vodila ne samo u obliku književno-publicističkih polemika nego i administrativnih dekreta, ali i konkurencijom različitih jezičnih oblika u književnim, publicističkim i znanstvenim tekstovima. Upravo je u predstandardnom razdoblju konkurencija oblika s pojedinim okazionalnim ili provizornim oblicima dosegla vrhunac, a smirivanje ove konkurencije svjedoči o početku funkcioniranja jedinstvenoga normiranog jezika. Što se tiče razdoblja kada je prestala konkurencija varijantnih normi gornjolužickoga jezika, to je, prema K. K. Trofimoviču, početak XX. stoljeća. Kako o tome piše sam autor: „zahvaljujući sustavnom djelovanju normalizatora i kodifikatora“, književni jezik Lužičana u to se vrijeme razvio u „živi fenomen“ i „bio je toliko standardan da nije bilo zamjetnih razlika između pojedinih izdanja.“ (Трофимович, 2009: 161)

⁵ Autor članka izdvađa niz općeslavenskih i lužičkih specifičnih problema u vezi s oblikovanjem književnog jezika kod Lužičkih Srba. Riječ je o različitim povijesnim tradicijama jezika, specifičnim društvenim i političkim uvjetima u kojima se jezik nalazio. Oni su bili specifični za svaki od slavenskih jezika. Po mišljenju istraživača, pitanje međusobnog utjecaja ili konkurencije s drugim jezicima bilo je od velike važnosti. Takva razmišljanja i zaključci znanstvenika su nam bliski, budući da imaju opći ili općeslavenski karakter, a takva pitanja utječu i na jezike Južnih Slavena. Mislimo konkretno na konvergenciju i stapanje jezičnih varijanti (protestantske i katoličke), probleme stvaranja jedinstvenog pravopisa od dva postojeća pravopisna sustava, pitanje uvođenja slavenskih dijakritičkih znakova za prilagodbu latinice izgovoru specifičnih lokalnih glasova, purističke tendencije usmjerene protiv prevelikog broja njemačkih jezičnih elemenata koji su izravno ugrožavali identitet srpsko-lužickog jezičnog sustava itd. Zajedničkim točkama mogu se smatrati i određene slavenofilske tendencije, ponekad u vezi s pretjeranim promjenama koje su postale prijetnja glavnoj funkciji jezika i njegovoj komunikativnosti. S obzirom na to, želim usporediti djelovanje J. A. Smolera na reformu lužickog jezika s djelovanjem V. Karadžića (Srbija) i Lj. Gaja (Hrvatska), B. Kumerdeja i J. Japlja. (Slovenija) i drugih.

Sa zanimanjem se čitaju stranice monografije K. K. Trofimoviča na kojima su navedene informacije o intervenciji pojedinih jezikoslovaca/kulturnih djelatnika u razvoj jezika, posebice kod malih naroda. Posebno razmatra pitanje da je „norma književnog jezika i njezina kodifikacija uvijek obilježena subjektivizmom“, a „odabir jednog ili drugog elementa strukture narodnog jezika da bi se odredio kao normativan, i kao takav koji zaslužuje da bude kodificiran u književnom jeziku, provodi se po želji uskog kruga stručnjaka“ (Трофимович, 2009: 126). Istodobno, istraživač ne poriče općeprihvaćen čimbenik objektivnosti i ustaljenost norme. Pa ipak, specifičnost oblikovanja norme gornjolužičkog jezika i njezine kasnije kodifikacije ogleda se u tome što je u Lužici „subjektivni čimbenik imao mnogo veću ulogu“ (Трофимович, 2009: 126). Kao što potvrđuje građa drugih slavenskih mikrojezika (termin A. D. Duličenka), ta je pojava univerzalna za jezike malih naroda, za razliku od „jezika velikih naroda s utvrđenom književnom tradicijom“. (Дуличенко, 1981)

Općenito, norme novog gornjolužičkog jezika određivali su autoriteti koji su imali različite poglede na njegov razvoj. To su, posebice, J. A. Smoller, K. B. Pful, M. Hornik, J. Kral i J. Liebsch. Znanstvenik pomno istražuje njihove koncepcije i dolazi do zaključka da je subjektivno tumačenje niza pojava vezanih za probleme norme, koje su iskazali spomenuti jezikoslovci, povezano s „nerazvijenošću u to vrijeme teorije književnog jezika“ i to zbog nedovoljne proučavanosti gornjolužičkih govora“ (Трофимович, 2009: 127).

Ističući probleme varijacije norme u lužičkim gramatikama XIX. stoljeća, K. K. Trofimovič s pravom primjećuje slabosti tih izdanja, posebice purističke tendencije, pretjeranu slavenizaciju, prilagodbu gramatici češkoga i poljskoga jezika, uvođenje niza sličnih oblika koji su bili udaljeni od govorne prakse većine govornika, eliminaciju stvarnih i izmišljenih germanizama i neprihvatanje tih jezičnih projekata od strane širokih slojeva lužičkih govornika. “(Трофимович, 2009: 83-85, 124). Subjektivni stavovi o izboru pojedinih elemenata norme, kako autor s pravom tvrdi, u mnogim su slučajevima uvjetovani objektivnim čimbenicima, prije svega, kako je navedeno, nedovoljnom razinom razvijenosti lingvističke teorije, a često i nedostatkom kriterija za izbor jezičnih činjenica. Istraživač navodi niz drugih važnih problema koji su komplicirali procese normiranja jednog jezika: „prisutnost u temeljnim dijalektima književnog jezika dvaju ili više jednoznačnih elemenata, bliskih u smislu komunikativnosti“ (Трофимович, 2009: 127) (mislimo da je autor imao u vidu sinonimne ili govorne jedinice bliske po semantici i funkcionalnoj usmjerenosti, kojima se govornici sporazumijevaju) i sasvim prirodno smatra da „raznolikost oblika u književnom jeziku ne smije biti prevelika“ (Трофимович, 2009: 127). To nas navodi na pomisao da je K. K. Trofimovič

bio skloniji takvom poimanju norme i kodifikacije, kada je njihov karakter određen prvenstveno blizinom sustavu. Takva norma obično ima uzak raspon varijacija, koji se u književnom jeziku ograničava na unutarstrukturne inačice. Osnovica uzusa u odnosu na normu u ovom je slučaju značajna.

Autor posvećuje pozornost formiranju gornjolužičkog nazivlja različitih područja bez kojeg, kao što je poznato, ne može postojati niti jedan standardizirani jezik. I u tim se pitanjima K. K. Trofimovič služi činjenicama vezanima za posebnost lužičke jezične situacije, koja se prvenstveno sastojala od njemačko-lužičke dvojezičnosti. Neuzimanje u obzir tog čimbenika ponekad je dovodilo do nefunkcionalnosti pojedinih termina koje su lužički jezikoslovci stvarali s ciljem oslobađanja jezika od pretjeranog utjecaja njemačkog nazivlja. Djelo se prvenstveno bavi borbom lužičkih purista, često radikalne orijentacije i s međunarodnim nazivljem. Izlaz iz takve situacije znanstvenik vidi jedino u uključivanju lužičkih internacionalizama, općeprihvaćenih u njemačkom nazivlju, u znanstveno nazivlje (Трофимович, 2009: 126). Pa ipak, smatramo da autor nije trebao tako kategorički odbaciti nastojanja lužičkih purista da očiste jezik od prevelikog broja stranih/njemačkih riječi i elemenata. Uostalom, u povijesti mnogih slavenskih jezika purističke tendencije su odigrale važnu ulogu u uklanjanju barbarizama iz jezika, što je predstavljalo izravnu prijetnju izvornosti sustava tih jezika itd.⁶

Sljedeće važno pitanje koje se proučava u monografiji odnosi se na implementaciju kodificiranih i nekodificiranih normi u lužičkim pisanim tekstovima. Istraživši niz tekstova iz izdanja Lužičkosrpske matice, a osobito jezik književnika (ovdje treba istaknuti minucioznu jezičnu analizu dvaju izdanja istoga djela K. Schmidta o uskršnjim jajima - pisanicama), autor je svjedočio dugo očekivanom prijelazu „mrtvih“ normi iz gramatika i rječnika u umjetničke tekstove. Na taj način autor povezuje velik „napredak u razvoju književnog jezika Gornje Lužice“ (Трофимович, 2009: 143). K. K. Trofimovič utvrđuje dugi, devedesetogodišnji put do pobjede „matične“ norme u beletristici i specifičnoj literaturi Gornjih Lužičana (Трофимович, 2009: 160). Bio je to trenutak kada je kodificirani gornjolužički jezik postao dominantan u sustavu postojećih jezičnih idioma (varijanti, narječja, izreka i sl.): svoju gramatičku strukturu i vokabular, s obzirom na autoritet, podredio je sebi i nivelirao gramatički i leksički aspekt neknjiževnih idioma (katolička i protestantska varijanta ostale su funkcionalne samo u crkvenim i vjerskim tekstovima). Kao što vidimo, u slučaju gornjolužičkoga jezika funkcionirali su unutarnji i vanjski čimbenici. Dakle, možemo primijetiti da, kada govorimo o formiranju knji-

⁶ V. o tim procesima u lužičkim jezicima u djelima Heinza Schustera-Šewca (Шустер-Шевц, 2000: 13).

ževnog jezika, o razlozima odabira jedne ili druge osnove, jedne ili druge vrste jezika, oni su, prema prije navedenim karakteristikama, usko povezani s povijesnim, kulturnim i književnim pojavama i procesima. Kako primjećuje N. I. Tolstoj, istraživač povijesti razvoja srpskoga i drugih slavenskih jezika, samo se „u širokom kontekstu kulturne povijesti svakoga naroda mogu uočiti zakonitosti oblikovanja i razvoja književnoga jezika, osobito u prednacionalnom razdoblju.“ (Толстой, 1988: 154-164). Na te momente je K. K. Trofimovič pokušao privući pozornost ukrajinskih i stranih jezikoslovaca.

Proučavanje oblikovanja književne norme u Gornjoj Lužici, provedeno u doktorskoj disertaciji K. K. Trofimoviča, i danas pruža zanimljiv komparativni materijal u kontekstu sličnih procesa u drugim zapadnoslavenskim jezicima kako bi se u njima identificirale i zajedničke i specifične značajke te potiče znanstvenike na daljnja znanstvena dostignuća⁷.

Bibliografsko kazalo „Kostjantin Trofimovič“, objavljeno 2003. godine u znanstvenoj knjižnici Lavovskog nacionalnog sveučilišta Ivan Franko (sastavila Lj. M. Paniv), predstavlja bibliografiju svih radova K. K. Trofimoviča vezanih za problematiku češkog, staročeškog i staroslavenskog jezika, kao i radova, posvećenih problemima lužičkosrpskog jezika. Ovo je treća bibliografska studija o istaknutom sorabistu (Костянтин Трофимович: Бібліограф. покажчик, 2003).⁸ Publikacija se sastoji od dva dijela: prvi dio sadrži znanstvenikove tiskane radove, a drugi sadrži bibliografske izvore, arhivsku građu i publikacije o njemu. Sastavljačica napominje da je pokušala što potpunije predstaviti objavljenu ostavštinu znanstvenika. Međutim, zbog ograničenog opsega publikacije njegova epistolarna ostavština još nije proučena.

⁷ Godine 2005. bila je tiskana monografija lužičke znanstvenice S. Wölke, posvećena istraživanju gramatičkog razvoja jezika na temelju građe gornjo- i donjolужиčkih pisanih i tiskanih spomenika (Wölke, 2005). Navest ćemo i nekoliko monografija o problemima razvoja književnih jezika raznih slavenskih i neslavenskih naroda, kao i jezične norme, koje su bile tiskane poslije obrane disertacije K.K. Trofimoviča (Дуличенко, 1981; Филичева, 1992; Масенко, 1999; Струганец, 2002; Могuš, 1995; Masenko, 2008; Nikčević, 1993, Nikčević 1997; Škiljan, 1988; Васильева, 2002; Vasiljeva, 2010).

⁸ V. prošla izdanja bibliografije Trofimoviča: (Костянтин Костянтинович Трофимович, 1996; Трофимович Костянтин Костянтинович, 1998: 83–94).

Ilustracija 5. Bibliografsko kazalo „Kostjantin Trofimovič“.

Čitajući djela profesora Trofimoviča, uvijek razmišljamo o činjenici da je svaka njegova studija „rezultat velikog i mukotrnog rada, dubokih teorijskih uopćavanja“ (Моторний, 2003: 9). To mišljenje potvrđuje i opis znanstvenikova arhiva, obavljen u kazalu: otkriveno je oko 60 fascikala u kojima se, uz objavljene radove, nalazi niz vrijednih arhivskih, epistolarnih, metodičkih materijala na kojima je znanstvenik radio i koji dosad nisu objavljeni, ali su od značajnog znanstvenog interesa za buduće istraživače.⁹ Bibliografsko kazalo sadrži fotokopiju popisa pisama Lužičkih Srba K. K. Trofimoviču od 1957. do 1993. godine, koje je sastavio sam Trofimovič i koje pokazuje da njegovi osobni kontakti s Lužičanima traju 36 godina (Костянтин Трофимович: Бібліограф. покажчик, 2003: 107-112).

Objavljivanje sorabističke ostavštine K. K. Trofimoviča toliko je vrijedno da godinama neće biti zaboravljeno ono čemu je slavni istraživač jezika i kulture Lužičkih Srba posvetio svoj život, da neće biti zaboravljen njegov značajan znanstveni rad, važan i neophodan za sljedeće generacije slavista. S vremenom dolazi do transformacija u znanstvenim pristupima pojedinim činjenicama, njihovim interpretacijama od strane lingvističkih i književnih znanosti. Suvremeni radovi lužičkih, poljskih i drugih inozemnih istraživača, nastavljajući znanstvene pudahvate ukrajinskog sorabista, istovremeno idu u korak s vremenom. Nadamo se da će Sveučilište u Lavovu, kao vodeće sorabističko središte Ukrajine, uskoro imati nova detaljnija znanstvena istraživanja koja će biti posvećena i poznatim znanstvenicima sorabistima iz prošlosti i te-

⁹ Opisani fascikli (Костянтин Трофимович: Бібліограф. покажчик, 2003: 102–106).

mama koje su oni istraživali, a bit će posvećena i problemima lužičkog jezika, književnosti, kulture, povijesti itd.

Literatura

- Васильєва, Людмила (2002). *Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002, 344 с.
- [Вус, Наталія] (2005). „Трофимович К. К. Верхньолужицька мова: історія і сучасність. Львів, 2003, 220 с.“ In: *Питання сорабістики*. Львів ; Будишин, 2005, с. 260–262.
- Дуличенко, Александр Д. (1981). *Славянские микроязыки*. Таллин; Пярну, 322 с.
- Дуличенко, Александр Д. (1984). „Львовский университет — центр советской сорабистики“. In: *Тартуский государственный университет*. Тарту, 30 нояб.
- *Костянтин Костянтинович Трофимович* (до VI Міжнародного семінару сорабістів) / Уклад. Л. Панів. (1996) Львів, 44 с.
- *Костянтин Трофимович : Бібліограф. показчик* / Уклад. Л. М. Панів. (2003). Львів, с. 102–106.
- Масенко, Лариса (1999). *Мова і політика*. Київ: Соняшник, 98 с.
- Моторний, Володимир А. (2003) „Слово про друга, людину, вченого“. In: *Костянтин Трофимович : Бібліограф. показчик* / Уклад. Л. М. Панів. Львів, с. 9.
- Струганець, Любов (2002). *Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття*. Тернопіль: Астон, 352 с.;
- Трофимович, Константин К. (1974). *Верхнелужицко-русский словарь* / Под ред. Ф. Михалка, П. Фелькея. Москва; Бауцен, 564 с.;
- [Панів, Людмила] (1988) „Трофимович Костянтин Костянтинович“. In: *Вчені кафедри слов'янської філології* / Уклад. Л. Панів. Львів, с. 83–94.
- Трофимович, Костянтин (1993а). *Українсько-верхньолужицький словник: А-Й* / Матеріали до самостійного навчання. Ч. 1. Львів, 90 с.;
- Трофимович, Костянтин (1993b). *Українсько-верхньолужицький словник: К-Я* / Матеріали до самостійного навчання. Ч. 2. Львів, 158 с.
- Трофимович, Костянтин К. (2003). „Кодифікація норм у західнослов'янських мовах періоду національного відродження“. In: *Трофимович К. Верхньолужицька мова: історія і сучасність*. Львів, 220 с.
- Трофимович, Костянтин (2009). *Становлення і розвиток верхньолужицької літературної мови*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 229 с.

- Толстой, Никита И. (1988). „Культурно- и литературно-исторические предпосылки образования национальных литературных языков“. In: *История и структура славянских литературных языков*. Москва: Наука, с. 154–164.
- Филин, Федот П. (1966). „Несколько слов о языковой норме и культуре речи“. In: *Вопросы культуры речи*. Вып. 7. Москва: Наука, с. 16–27.
- Филичева, Нинель И. (2004). *Немецкий литературный язык*. Москва: Владос, 1992. — 234 с.
- Шустер-Шевц, Гинц (2000). „Развитие современного литературного языка лужицких сербов в XIX–XX вв.“ In: *Питання сорабістики*. Т. 2. Львів, с. 9–19.
- Moguš, Milan (1995). *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb, 234 s.
- Masenko, Łarysa. (2008). *Język i społeczeństwo. Wymiar postkolonialny / Przekł. i red. nauk. A. Brackiego*. Gdańsk, 167 s.
- Nikčević, V. (1993, 1997). *Crnogorski jezik*. Knj. 1. Cetinje, 400 s.; Knj. 2. Cetinje, 688 s.
- Schuster-Šewc, Heinz (1963). „Die geschichte der sorbischen Schriftsprachen“ In: *Славянска филология / Доклади, съобщения и статии по езикознание*. Т. 3. София, с.271–279.
- Škiljan, Dubravko (1988). *Jezična politika*. Zagreb, 250 s.
- Vasiljeva, Ljudmila (2010). *Srednjojužnoslavenski književni jezici u sinkroniji i dijakroniji*. Osijek, 221 s.
- Wölke, Sonja (2005). *Geschichte der sorbischen Grammatikschreibung*. Bautzen, 304 s.

Ljudmila VASILJEVA

**SORABIC HERITAGE OF
PROF. KOSTANTYN TROFIMOVIČ
(TO THE 100TH ANNIVERSARY FROM BIRTH)**

The article deals with the creative works of Kostantyn Trofimovič. Judging from the works published after the death of the Sorabic scholar, the author of the article has analysed the main directives of the scholar's research of the High-Sorabic language. K. Trofimovič's linguistic interests in Sorabistic topics are related to advanced morphology, problems of graphics and spelling, issues of shaping morphological and orthographic norms, codification of those norms in grammars. The researcher considers the above problem in the context of similar processes in other languages: Czech, Slovak, Polish. K. K. Trofimovič was inclined to such an understanding of norms and codification, when their character is determined primarily by the nearest system. Such a norm usually has a wide range of variation, which in the literary language is limited to intrastructural variation. Osnovica uzusa in relation to the norm in this case is significant. Regarding the norm, the scientist claims that the norm of the literary language and its codification are always characterized by subjectivism, because it is carried out in a narrow circle of experts, and in Luzica the subjective factor played a much greater role. The study of the formation of the literary norm in Upper Lusatia and the conclusion of K. K. Trofimovič's doctoral dissertation provide interesting comparative material in the context of similar processes in other West Slavic languages in order to identify common and specific features in them, and encourage scientists to further scientific achievements.

Key words: High-Sorabic (hornjoserbšćina) language, history of the language, norm, codification, objectivity, subjective norms